

Корнієнко В. О.

(Вінницький національний технічний університет),

Добіжа В. В.

(Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету)

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ВЛАДНОЇ ЕЛІТИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Проаналізовано процес становлення політичної культури владної еліти в Україні

Ключові слова: політична культура, владна еліта, елітотворення

Формування політичної культури владної еліти — це тривалий і безперервний процес, якісні характеристики якого залежать від багатьох складових. Не слід зайвий раз доводити, що міру цивілізованості всякого соціуму і компетентності його елітних прошарків визначає саме рівень політичної культури. Але якщо політична культура країни виявляється в політичному дискурсі, то політична культура владної еліти — у характеристиках механізмів ухвалення рішень. Якщо в широкому розумінні поняттям “політична культура” охоплюється весь спектр ціннісних орієнтацій, то у вузькому — рівень політичної свідомості і поведінки, культуру діяльності як окремих політиків, так і владної еліти в цілому.

Політична культура еліт складається з переконань, позицій та думок стосовно політики тих осіб, які є наближеними до центральної політичної влади. Слід погодитися, на нашу думку, з американськими політологами стосовно того, що цінності еліти є більш узгоджені та послідовні, ніж цінності широкого загалу [1].

Разом з тим, якщо вплив політичної культури має на політичну стабільність широко обговорюється, значно менше уваги приділяється ролі політичної культури еліт. Але ж у країнах з патріархальною або підданською політичною культурою політична культура еліт відіграє найважливішу роль. Навіть там, де позитивне ставлення має до політики є добре визначеним, як, наприклад, у країнах консолідованої ліберальної демократії, погляди еліти все ж таки найбільш безпосередньо впливають на прийняття політичних рішень. Виродження, занепад еліти завжди означає порушення рівноваги в політичній системі, а часто і занепад держави. Це особливо яскраво простежується в історії української державності, бо для стабільного розвитку політичної системи потрібна активна творча меншість.

Як відомо, теоретик еліти В. Паретто вважав історію кладовищем еліт, вивівши закон її постійної циркуляції. Тому вважаємо за доцільне під цим кутом зору розглянути не тільки циркуляцію та елітотворчі процеси в Україні, але і зміну ціннісних культурно-політичних орієнтацій владної еліти. Процес формування політичної еліти в Україні складний і дискусійний,

він потребує окремого дослідження. Можна твердити, що кожна історична доба мала свою еліту, а тому важко, а може, й неможливо простежити історичну спадковість української еліти, а тим паче, її політичної культури, з давнини до наших днів. Тим більше, що через втрату державності спостерігається відсутність існування її упродовж значного часу.

Можна припустити, що політична еліта, як і її політична культура, розвивалася певними замкнутими циклами, які пов'язуються, хоча й досить умовно з історичними етапами державності. Отже, зважаючи на таку умовність, ми можемо подати свою інтерпретацію історичних етапів еволюції української владної еліти паралельно із еволюцією її політичної культури.

Першим етапом можна означити період Київської і Галицько-Волинської держав. XVII — XVIII ст. — другий історичний етап існування національної еліти. З кінця XIX ст. по 20-ті роки XX ст. тривав третій етап, 20-ті роки XX ст. — кінець XX ст. — четвертий етап. Нарешті, кінець XX ст. від дати проголошення незалежності України по сьогоднішній день можна вважати заключним етапом становлення української владної еліти та її політичної культури. Загалом, елітотворчі процеси, з одного боку, відбувалися аналогічно до західноєвропейських зразків. Однак запізнення соціально-державницького процесу дещо гальмувало й елітотворення, а, отже, і становлення політичної культури владної еліти. З іншого боку, процеси елітотворення певною мірою нероздільні.

Перший цикл для еліти розтягнувся до XV — XVI ст., коли йшли асиміляція, розчинення еліти, її адаптація у межах Великого князівства Литовського та Польщі, і це не дає змоги чітко розмежувати ці цикли. Історичний аналіз дозволяє стверджувати, що з самого початку політична культура владної еліти визрівала в умовах толерантної взаємодії з різноманітними формами політичних інститутів і базувалася на суто демократичних засадах. Здавна суспільна свідомість сприймала певний політико-культурний порядок, пов'язаний із наявністю змішаних політичних інститутів, як висхідний елемент розподілу влади. Наприклад, своєрідний політико-культурний порядок являла собою триєдина схема сполучення різноманітних форм влади. У Київській Русі в кожному окремому князівстві вже можна спостерігати дану політичну схему: князі-бояри-віче, тобто, монархічний, аристократичний і демократичний елементи.

Київські князі були змушені зважати на Віче — народні збори, орган влади феодальної демократії, проте діяльність його обмежувалася правом схвалювати чи не погоджуватися з політикою правителя без права здійснення будь-якої законодавчої діяльності.

Ґрунтувалася поведінка індивіда на традиціях, звичаях та у відповідності й на підставі релігійної культури незалежно від панівної в країні релігії. Законодавчі функції були у Верховного голови — князя, тому саме він був законодавцем і здійснював законодавчу владу. Це зрозуміло, бо як держава Київська Русь сформувалася під впливом об'єктивних чинників, передусім через загрозу зовнішніх ворогів. У таких умовах князь був

суб'єктом, який акумулював ресурси, у тому числі й людські. “Не можна виключити того, — стверджує В. Литвин, — що соціально-статусний горизонт учасників віча обмежувався головно князівською дружиною”.

Вічові зібрання, отже, охоплювали поверхневий і дуже тонкий прошарок давньоруського соціуму. Як інституційована форма участі в політичному житті, воно робило вічовиків ситуативно причетними до різних форм і сутнісних проявів активності у політичній сфері: від певних політичних ритуалів до обрання або вигнання князя. Водночас, у давній Київській державі віче не розвинулося до рівня цілком самостійного політичного інституту. Для виконання управлінських функцій князь призначав групу людей-бояр. Бояри Київської Русі були досить пасивним елементом, оскільки відчували на собі тотальну владу князя та тимчасовість їхнього становища.

У Галицько-Волинському князівстві боярство було сильнішим і активнішим. Це пояснюється тим, що бояри були власниками своїх земель, а не дарованих князем. Як спільність, вони розвивалися самостійно і передусім були виразниками власних інтересів. Показником сили боярства (як певного прототипу владної еліти в нашому сучасному розумінні) є те, що вони ставили свій підпис на документах поряд з підписом князя. Каналами рекрутування політичної еліти було військо, регіональне управління. На той час вищі верстви не були ізольованими, їхнім членами могли стати за певні заслуги навіть смерди. Боярство намагалося закріпити отримані блага. Цей процес розвивався через вирішення суперечності між власними інтересами бояр та інтересами держави. І, як свідчить історія, цю суперечність вирішено на користь власних інтересів, тому боярство не підтримало князів у боротьбі проти Золотої Орди і радо вітало прихід литовських князів як таких, що забезпечать їм панування в своїх землях. Уже за декілька десятків років українські вищі верстви ополячилися та покатоличилися, розчинились у політичній еліті нової держави.

На нашу думку, тут можна говорити про закінчення першого циклу елітотворення. Його тип відповідає ознакам мобілізаційного, де людські ресурси були під владою князя. Політичну еліту цього періоду можна визначити як бюрократію, а її політичну культуру як підданську. Із закінченням циклу елітотворення відбувався занепад держави, були усунуті атрибутивні ознаки української державності.

Групи, які в системі ієрархії були найближчі до влади, відкинули цінності української держави. Ці люди, будучи українцями за походженням, сформували литовсько-польську політичну еліту. Водночас, залишилися групи, які намагалися культивувати українське, не будучи навіть контролією.

Другий цикл елітотворення, і, відповідно, розвитку політичної культури еліти, на погляд автора, слід пов'язувати з державою Б. Хмельницького. В процесі українського ранньомодерного державотворення ключову роль відіграло козацтво та його політична культура. Можна стверджувати, що до початку Національно-визвольної

війни українського народу середини XVII ст. запорожці набули політичної культури, яку можна віднести до громадянського типу (за класифікацією А. Алмонда і С. Верби). Її вирізняли цінності громадянського спрямування, в тому числі ті, що пов'язувалися з козацькою демократією: свобода громадянського голосу, виборність запорозьких посадовців, свобода публічного висловлення думок, високий авторитет владних рішень козацької ради та ін. [2, 110-143]. Ось, наприклад, як обирали в Україні гетьмана або отамана перед військовим походом.

Особа, обрана на старшинський уряд, мусила двічі відмовлятися від виявленої честі й погоджувалася лише на третій раз після запрошення з тривалими вмовляннями, ритуальною лайкою й погрозами. Церемонія виборів закінчувалася покладенням старими козаками на голову обраного жмені землі. Цей символ означав, що обраний є слугою товариства, яке наставило його своїм володарем [3, 62]. За словами І. Огієнка, “все життя українське, увесь розпорядок дому, увесь державний наш лад, — все це повсякчасно було демократичним. Стан прислуги у нашого старого панства ніколи не був пригнобленим — вона була вільною і рівною всім” [4, 125].

У Конституції 1710 року (Пилипа Орлика) вперше за період існування Гетьманщини відбилися моральні норми, а саме: взаємна пошана у відносинах гетьмана і членів Генеральної Ради, у стосунках між собою в цій Раді, у ставленні до народу, де не останніми були й проблемні питання щодо “корупції” виборних осіб, а саме таких, що невірним вибором пробиваються на урядові посади. Можливо, козацька Генеральна Рада й набула б з часом певного розвитку і перетворилася б на відповідний представницький орган українського народу, але діюча Генеральна Рада представляла інтереси старшин Війська Запорізького, а визначений Конституцією 1710 року представницький орган так і не було створено, адже реальної демократичної держави не існувало. Разом з тим, як вважає український політолог В. Корнієнко, зважаючи на законодавчі повноваження цього органу та їх здійснення, етичні й правові норми щодо членів Ради слід розглядати як політичну культуру законодавців [5, 350].

Політично значущою в системі цінностей запорозької спільноти була рицарська ідея: козаки, які вважали себе рицарями, високо цінували, зокрема, особисту гідність козака-воїна, звитягу на полі бою, вірність, місію захисників Вітчизни й оборонців Православної церкви.

Активістський характер політичної культури запорожців набував форм політичного радикалізму. Він поставав у конфліктно загострених вимогах і ультиматумах, як вузькостанових козацьких, так і загальноукраїнських, котрі запорожці висували перед центральним урядом Речі Посполитої. Подібна політична практика активізувалася на початку 20-х рр. XVII ст. (пов'язувалася з православним конфесійним питанням), а також у період безкоролів'я після смерті Сигізмунда III на початку 30-х рр. XVII ст. Козацький радикалізм з особливою силою проявився під час козацьких повстань кінця XVI, а також 20—30-х рр. XVII ст. Після вибуху Національно-визвольної війни у політичній культурі запорозького козацтва

визначальною стала орієнтація на повний політичний і державний суверенітет України. Серед іншого, її політико-ідеологічним підґрунтям була ідея соборності українських земель (звернення у цьому зв'язку до давньоруської політичної спадщини). У зв'язку із творенням ранньомодерної Української держави у ній на передній план висувався новий “народ політичний” — козацький стан.

Умови участі козаків у політичному житті істотно змінилися. Загальнокозацькі “чорні” ради відходили у минуле. Їхню політичну роль перебирали на себе вузькі старшинські ради, на яких домінував гетьман. У такого харизматичного національного лідера, як гетьман Богдан Хмельницький, виник план кардинального “редагування” політичної системи Української козацької держави через вживлення у неї монархічного начала. Тим часом, зазначена ідея не мала ні актуальної політичної традиції, ні інституційних механізмів для її втілення. До середини XVII ст. козацтво пройшло школу політичної соціалізації на традиціях широкої демократії, що мала складову охлократизму. А тому монархічні плани Б. Хмельницького не могли мати у козаків успіху, що й довели політичні події після смерті засновника Української держави. Невдовзі по тому практика загальних козацьких рад відновилася, щоправда, з останньої третини XVII ст. козаки дедалі менше стали впливати на прийняття рішень (у XVIII ст. цей інститут практично занепав).

У другій половині XVII ст., коли відбулося політичне розділення Української держави на Правобережний і Лівобережний гетьманати (при політичному відособленні Запорозької Січі), і розгорівся вогонь братовбивчої громадянської війни, політичні інтереси старшини розмежувалися в орієнтаціях на Росію, Річ Посполиту та Османську імперію. Попри актуальну політичну практику старшинських угруповань, які часто зосереджувалися на корпоративних інтересах і змушені були враховувати політичні правила, які диктувала держава-протектор, актуальними залишалися традиційна система цінностей, політичних пріоритетів (серед них — відновлення єдності Української держави) та практики, вироблених запорозькою спільнотою. Зокрема, йдеться про спроби вести самостійну зовнішню політику, відстоювати політичну автономію, права і вольності Війська Запорозького, а також Православної церкви шляхом політичного діалогу з польським урядом (Правобережний гетьманат); зберегти засади політичної автономії та козацького устрою в умовах інкорпораційного наступу Росії (Лівобережний гетьманат).

Прикметно, що у XVIII ст., коли козацтво втратило свої політичні права, з його свідомості не були витравлені засадові цінності, що пов'язувалися з козацькою демократією. Свідченням цього є, зокрема, матеріали Комісії 1767 р. із складання нового Уложення, з яких випливає, що козаки виступали за відновлення виборності не лише сотенної, а й полкової і генеральної старшини, а також гетьмана.

Наступ російського царизму на Гетьманщину у XVIII ст. й відлучення від активної участі в політичному житті рядового козацтва (тобто вимушене

набуття ним рис підданської політичної культури) послаблювало позиції української політичної еліти. Спроби ж верхівковими методами розпалити загальне визвольне повстання за звільнення України від царської тиранії (І. Мазепа) або організувати в опозиційну політичну силу конформістську у своїй масі старшину (П. Полуботок) були приречені на невдачу.

Козацька старшина, яка ще донедавна не мала ні багатства, ні соціального статусу, хотіла закріпити отримані привілеї. Так, землі почали передаватись у спадок, посади найчастіше теж ставали родовими. На початку еліта стояла за інтереси українського суспільства, та згодом зосередилася на власних інтересах. І. Мазепа спробував повернути еліту до державних інтересів. Та козацька старшина вже стояла в черзі за російськими чинами й титулами. І вдруге політична еліта розчинилася — цього разу в московському панстві. Закінчився другий цикл елітотворення. Ця модель теж мобілізаційна. Козацька старшина перетворилася на бюрократію, яка закріпила за собою земельні угіддя, поступово приєдналась до російського дворянства і втратила проукраїнську налаштованість.

Третій цикл елітотворення й, відповідно, формування політичної культури еліти розпочався приблизно із кінця XIX ст. до 20-х років XX ст.

Позбавляючи народ голосу, автономії, ініціативи, російська влада планомірно проводила політику попущення політичної культури, що зміцнювало власну владу, але перешкоджало інтелектуальному розвитку як російського, так і українського народів. Самодержавство, залишивши позаду європейський абсолютизм, претендувало не тільки на сакральне значення і виключне право соціально-політичної ініціативи, але і прийняло на себе сакральну і політичну відповідальність за все соціальне життя в країні. “Під впливом соціально-економічних, політичних, культурних умов життя в Російській імперії, — зазначає В. Бебик, — через упродовження московського державного устрою та скасування (по 110 роках після договору 1654 року) української автономії демократичні цінності українського суспільства поступово “вимиваються” соціально-політичними й психологічними установками російської, а по суті східної (або азійської) політичної культури”.

Про культурну атмосферу, що панувала в Російській імперії, дуже влучно написав на початку століття Є. Голубинський: “Простий народ наш у зовнішній поведінці гидотно брудномовний, потім потворно п’яний, не усвідомлює обов’язку бути працьовитим, зовсім не знає, що таке християнська совість... Наші чиновники, від верху і до низу, чи давно перестали, і чи перестали зовсім, — представляти собою уособлення тих пороків, що властиві їхньому званню?” [6, 15]

Важко не впізнати в цьому сучасності. Але тоді всі ці чинники з урахуванням жорстокості східної деспотії, яку дуже важко переносила українська національно-індивідуалістична психологія, сприяли розкладанню політичної культури української еліти й одночасно поповнили її такими рисами як провінційність, холопство, конформізм, яких ми і досі не позбавились.

Однак ідея української державності не зникла. Вона знову і знову відроджувалася в мистецтві та літературі. Сформувалася культурно-освітня еліта — інтелігенція. Саме вона підхопила прапор національного визволення. Кирило-Мефодіївське братство є прикладом творення української інтелігенції. Його членами були вихідці з родин середніх та дрібних поміщиків. З огляду на вплив народницьких теорій інтелігенція розробила українську ідею. На підставі виробленого нею матеріалу наприкінці ХІХ — на поч. ХХ ст. розпочався процес національної ідентифікації. Створено українські політичні партії, як спробу утворити контреліту, яка в 1917 р. перетворилася на еліту незалежної держави. Еліта, що опинилася при владі, сформувалася з інтелігенції і була представлена гуманітаріями (письменниками, науковцями, адвокатами та ін.), проголосила утворення держави. Та це, на жаль, єдиний її здобуток. Політична еліта не впоралася зі своїми функціями: не створила державницької ідеології, яка б об'єднала все суспільство, не зуміла створити ні армії, ні чиновницького апарату. Нехтування економічними інтересами, а також інтересами регіонів довело некомпетентність еліти та призвело до втрати державності.

З приходом радянської влади закінчився третій цикл елітотворення. Політична еліта не змогла протистояти історичним обставинам. А утворення незалежної держави було зумовлено не внутрішнім чинником, а зовнішніми обставинами (мобілізаційний тип).

Четвертий цикл елітотворення й формування політичної культури української еліти приблизно охоплює період із 20-х років ХХ ст. до кінця ХХ ст., тобто проголошення України незалежною державою. Радянський період позначився творенням особливого типу еліти, яку в літературі називають номенклатура.

М. Михальченко, президент Української Академії політичних наук, вважає, що “Україною керує стара провінційна еліта, до якої увійшла велика група нової еліти вже на етапі незалежності” [7]. Цю думку підтримує В. Полохало, який зазначає, що “керівний політичний клас — це значною мірою колишня партійно-державна номенклатура, яка лише частково оновилася за рахунок інших груп, у тому числі — за рахунок інтелектуалів; вона не тільки зберегла свої позиції в суспільстві і в політичному процесі, а й значною мірою зміцнила їх, насамперед через нелегітимне, тіньове привласнення та розподіл так званої загальнодержавної, “суспільної” власності й концентрації в своїх руках влади” [8]. М. Михальченко впевнений, що політична еліта сучасної України є строкатим конгломератом владної і невідної групи еліт, які розпадаються на такі специфічні типи: еліти класів, прошарків, професійних груп населення; еліти політичних партій, громадських організацій, рухів; еліти державних інституцій; еліти регіонів (автономія, область, місто, район); еліти надпартійні (надпартійні, які опираються на недержавні економічні структури та засоби масової інформації). На думку ж Т. Возняка, “...можна виділити дві еліти — новопосталу політичну, яка пов'язана з новим бізнесом, та стару

номенклатурну, котра теж породила новий бізнес, але, окрім того, ще міцно прив'язана і до старого соціалістичного в своїй суті виробництва” [9].

Характеризуючи сучасну еліту, автори книги “Суспільство в період транзиції” В. Бурега і В. Заблоцький зазначають, що їй властиві перманентна напруженість (очікування того, що доведеться втратити панівне становище), суперечливість і різноспрямованість внутрішніх відносин (цілком очевидно, що на найвищих рівнях еліти практично немає таких цілей і цінностей, які б сконсолідували панівну верхівку), невиразність та аморфність (фрагментація, дисперсний характер елітної структури, що визначає множинність центрів політичної активності), непотизм, фаворитизм (“рейтинг” політика визначається наявністю “каналів доступу” до Президента або Прем'єра, наприклад) [10]. На основі досліджень кадрового складу апарату Адміністрації Президента України, уряду, міністерств та державних адміністрацій Г. Щокін теж робить висновки про те, що для сучасної еліти характерні явища вождізму, клієнтелізму, непотизму та трибалізму [11].

В цілому від Радянського Союзу Україна отримала у спадок пасивний, підданський тип політичної культури. Нова політична еліта “від народу” була позбавлена морально-етичних понять. У більшовицькому сенсі “класова мораль” виявилася лише завуальованою спробою позбавити політику етичного виміру. Свої політичні проблеми вона вирішувала знищенням супротивників. Наприклад, яскравим феноменом у процесі утвердження нового політичного ідеалу після Жовтня 1917 р. став етичний і правовий нігілізм, за яким право вважалось неповноцінною і неприйнятною формою регулювання соціального життя. У ньому бачили відживаючий інститут, що лише на певний час і в силу сумної необхідності був запозичений у старих експлуататорських класів. Правові норми заперечувалися взагалі, а завдання захисту особистої незалежності — громадянської, трудової, майнової, творчої, проголошувалося несуттєвим і другорядним. Значного поширення набув соціальний і політичний патерналізм, тобто розуміння державної влади як “рідної і батьківської”, що покликана здійснювати авторитарне, а за потреби, і примусове піклування про трудящих.

Політична культура за радянських часів базувалася в основному на етиці партійної номенклатури, яка досить жорстко проводила політику індиферентизації політико-моральної свідомості населення. Крім того, КПРС виробила свою внутрішню партійну культуру, багато в чому засновану на регламентованих принципах. Скажемо, у Петербурзі, за часів Жданова, крім статутних норм, існували різноманітні етичні кодекси поведінки членів партії: вони не могли купувати дорогі речі і нерухомість, робітник партапарату не міг появитися в ресторані.

Велика Вітчизняна війна, що стала чинником величезного морального значення для народу, помітно змінила суспільну свідомість і, одночасно, зміцнила основи політичної етики і, певним чином, віру в ідеали комунізму. Реалізація цих ідеалів щиро пов'язувалася з особистістю Й. Сталіна, а потім М. Хрущова. Проте навіть викриття останнім “культу особистості” Сталіна істотно не розхитало основ політичної культури, незважаючи на зміну

політичного режиму убік деякого демократизму. З іншого боку, за часів Хрущова з'явилися нові, деструктивні із сьогоднішньої точки зору, елементи у політичній культурі. Так, для нього самого було характерним безпосереднє втручання в карні процеси, і саме за Хрущова закон одержав неначе обернену силу. За період його перебування при владі Кримінальний Кодекс СРСР став рекордсменом за кількістю статей, що передбачали страту. У судово-правовій практиці 60-70-х років намітилася й інша негативна тенденція, уже не характерна для періоду культу особистості, але пов'язана з одним із проявів правового нігілізму.

Приміром, значного поширення одержала практика передачі обвинувачуваного “на поруки трудового колективу”. Було встановлене правило, відповідно до якого малозначимі справи, що не становили “серйозної суспільної небезпеки”, узагалі не передавалися до суду. Злочинці, що мали високі зв'язки, потрапляли під захист і так званого “телефонного права”.

Правовий нігілізм проявляв себе не тільки в теоретичних міркуваннях, він істотно деформував і мову. Наприклад, вираз “буржуазне” поєднувалось із словом “право” у якості постійного негативного епітету. Це ж стосується таких понять, як “парламентаризм”, “юридична особа”, “формальна рівність”. Кожний, хто в 60-х роках виявляв національний патріотизм, небажану активність у суспільному житті, зазнавав репресій у тій чи іншій формі. Посилився ідеологічний наступ проти “ідеалізації” минулого українського народу. Заборонялося навіть вживання епітету “український”, слова “козацький”, словосполучення “Запорізька Січ” тощо [12].

Та навіть після падіння влади КПРС партійна еліта в цілому все ще залишалася основним носієм політичної культури та свідомості. Слушним з цього приводу здається сьгодні зауваження О. Дергачова: “Конструювання української державності здійснюється не публічними, келійними засобами, у віддаленості від суспільного загалу. При цьому горішня влада спирається переважно на колишній груповий, по суті недержавницький досвід, кланово-корпоративне розуміння національних інтересів” [13].

Таким чином, становлення політичної культури владної еліти в Україні відбувається, як бачимо, не на пустому місці, а у проявах владної етики, етики правителів, політичної етики, інших, поєднаних у цілісний соціум та визнаних різними демократичними інститутами й суспільствами в часи античної, феодальної, козацької, революційної та соціалістичної демократій. Її духовним матеріалом, у вигляді певних етичних норм, слугували аристократичний та бюрократичний стилі управління абсолютистських монархій та різних демократій, етичні основи відповідних країн, канонічне право та релігійні норми, вчення античних філософів про роль правителів як носіїв високої моральності та вихователів народу, звичаї й традиції давніх часів тощо.

Ці етичні норми обмежувалися нормами моралі, визнаними суспільствами у певні часи, поєднуючи в собі як ідеологічний бік (моральну

свідомість), так і практичний (моральні стосунки), з урахуванням інтересів відповідного суспільства незалежно від форми демократії.

Отже, для нашої історії характерна мобілізаційна модель елітотворення з відповідною політичною культурою, яка передбачає створення еліти на засадах привілеїв за службу (бояри, козацька старшина, номенклатура). Створення такої еліти відбувається у два етапи: період формування еліти, коли вона мобілізована, енергійна, залежна від верховної влади; етап зрілості, коли домінує прагнення закріпити отримані привілеї, що стає джерелом розходження інтересів з верховною владою.

Обидва ці етапи яскраво відображені в кожному циклі. Розходження інтересів еліти та інтересів держави еліта весь час вирішувала на свою користь, відступаючи від державницьких, національних цінностей, залишаючи український народ позаду в перегонах за чинами та титулами. Це і сформувало таку рису української ментальності, як недовіра до еліти. Взяти хоча б за оцінкою Мирослава Поповича “ХХ Червоне століття” [14], коли народ “отримав” від влади війни, революції, конфіскації, колективізацію, голодомор, репресії, ГУЛАГ, повторне “закріпачення” селянства, зрештою, непослідовне й суперечливе реформування в 90-ті роки. Чи можна вважати, що столітній синдром недовіри до правлячої еліти може бути подоланий за короткий історичний період незалежності України?

З цього приводу варто прислухатись сьогодні до зауважень В. Кременя: “Трагедія українського народу в тому, що в своїй історії ми вже пережили феномен неодноразової “зради” правлячою елітою України власного народу. Вперше ми втратили аристократію княжих часів (спольщену і окатоличену після Люблінської унії 1569 р.). Вдруге — станову старшину козацьких часів (зрусифіковану після ліквідації Української козацької держави 1764 р.). Нині народ знову демонструє розчарування щодо новоявлених представників політичної еліти та національного підприємництва, які встигли зародитися за роки незалежності, але так і не стали належною мірою “своїми”.

Простежується “зачароване коло”: в українській історії... немає прямого помосту між Україною короля Данила та гетьмана Хмельницького, між Україною Мазепи та Петлюри. Здобутки та традиції перших не могли прямою лінією перейти до останніх. Доводилося починати “наново”. Ось тут лежить головна причина хронічної незрілості українського суспільства, його інфантильності та примітивізму” [15].

Література

1. Rod Hague, Martin Harrop & Shaun Breslin. Political Science: A Comparative Introduction, 2nd Edition, New York. – NY: Worth Publishers, 1998. – P. 12–147.
2. Струкевич О.К. Політична культура старшини української Козацької держави: провідні інтегральні орієнтації: Дис. ... доктора істор. наук: 07.00.01; Захищена 18.04.2005; Затв. 15.12.2005. – К., 2005. – 454 с. – Бібліогр.: с. 396–454.
3. Голобуцький В. Гомін, гомін по діброві. – К.: Веселка, 1968. – 212 с.
4. Огієнко І. Українська культура. – К.: Знання, 1918. – 234 с.

- 5.Корнієнко В.О. Політична етика // Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – К.: Академія,2006. – С.350–362.
- 6.О реформе и быте Русской Церкви. – М.: Чтения, 1913. – 224 с.
- 7.Розмови про еліту – для еліти? // Молодь України. – 1995. – 28 березня.
- 8.Полохало В. Интеллектуали та влада в посткомуністичних суспільствах // Демони миру та боги війни. Соціальні конфлікти посткомуністичної доби / С.Макеєв (керівник авт. колективу). – К.: Політична думка, 1997. – С.217–218.
- 9.Возняк Т. Елітні групи в сучасній Україні // Ї. – 1998. – № 14.– С.59.
- 10.Бурег В., Заблоцький В. Суспільство в період транзиції: український контекст. – Донецьк: Дон ДАУ, 2001. – 150 с.
- 11.Щекин Г. Политическая элита Украины: попытка анализа и оценки // Персонал. – 1997. – №1. – 13 с.
- 12.Історія України: Курс лекцій: у 2 кн. – Кн.2. – ХХ століття: Навч. посібник / Мельник Л.Г., Верстюк В.Ф., Демченко М.В. та ін. – К.: Либідь, 1992. – 382 с.
- 13.Дергачов О. Слово до читача // Українська державність у ХХ столітті: історико-політологічний аналіз. – К.: Політична думка, 1996.– С.5–7.
- 14.Попович М. ХХ червоне століття. – К.: АртЕк, 2005. – 888 с.
- 15.Кремінь В. Феномен “зради” у відносинах народу і влади // Дзеркало тижня. – 2006. – 11–17 березня.